

IN MEMORIAM PROF. MARTÍ DE RIQUER (1914-2013)

LOLA BADIA

Universitat de Barcelona, Departament de Filologia Catalana
lola.badia@ub.edu

Martí de Riquer va traspasar el 17 de setembre del 2013 a l'edat de 99 anys. La premsa barcelonina del dies següents es va omplir de comentaris dolguts i afectuosos de deixebles i admiradors. L'enterrament del dia 19, en què es va celebrar la missa en llatí per voluntat del difunt, va congregar una assistència nodrida i els mitjans de comunicació se'n van fer ressò. A la sala de vetlla destacava la corona que havia enviat el rei d'Espanya. Riquer no era un professor universitari com qualsevol altre.

Llevat dels anys de la Guerra Civil, 1937-1939, durant els quals va lluitar al bàndol franquista amb el Terç de Requetès de Nostra Senyora de Montserrat, la vida de Riquer va estar sempre dedicada a l'estudi i a l'ensenyament. La bala d'un franc tirador li va fer per perdre el braç dret, circumstància que no va impedir a Riquer d'escriure quantitats ingents de paper: sempre va voler obviar la seva invalidesa. Abans del 37 el jove Riquer s'havia format a Barcelona, on freqüentava les Biblioteques de Catalunya i de l'Ateneu Barcelonès, col·laborava en revistes literàries, escrivia algunes obres de creació destinades al teatre i seguia les classes de grec i de llatí de Carles Riba i de Joan Petit a la Universitat Autònoma d'aquella època. La col·lecció *Els Nostres Clàssics*, fundada per Josep Maria de Casacuberta des de l'editorial Barcino el 1924, va posar en contacte Riquer amb la literatura catalana medieval. Li van cridar l'atenció sobretot Bernat Metge i Joanot Martorell. Molt aviat es va adonar del deute de Metge amb el *Secretum* de Petrarca (1933) i no va trigar gaire a produir ell mateix un volum per a la col·lecció de Casacuberta, amb qui va mantenir relacions cordials tant abans com després de la guerra. En total Riquer va publicar sis volums d'*Els Nostres Clàssics*: el de fra Antoni Canals, els de les poesies d'Andreu Febrer i de Gilabert de Pròixita i els tres toms de les cartes de batalla i cartells de deseximents.

El 1941 Riquer es va llicenciar en Filosofia i Lletres i el 1942 va començar a fer classes de Literatura Espanyola a la Universitat de Barcelona, intercalant autors catalans dintre el programa. Va rebre, poc després, l'encàrrec d'ensenyar Literatures Romàniques Medievals i es va dedicar en cos i ànima a l'empresa; va obtenir la càtedra d'aquesta matèria el 1950. Des d'aquesta data i fins a la jubilació i l'emeritadge dels anys vuitanta, Riquer va treballar per la seva Universitat, amb l'excepció dels anys 1970-1976, en què va exercir temporalment a la nova Universitat Autònoma de Barcelona que s'acabava de fundar. Durant els anys de l'agitació política universitària entorn del 1966-1968 Riquer va fer de mediador entre el comportament totalitari de les autoritats i les requestes aïrades dels estudiants i dels col·legues. Va ser una experiència ingrata, que l'allunyava de la feina, que tant estimava, amb incertes possibilitats d'èxit.

I és que Riquer era feliç quan treballava infatigablement estudiant, escrivint i ensenyant. També va ser feliç en la seva vida privada. El seu va ser un llarg matrimoni, viscut amb joia i plenitud, només obscurit per la pèrdua de l'esposa, Isabel Permanyer, que el va precedir en la mort. Riquer se sentia orgullós dels sis fills que van tenir —tres dels quals han seguit la dedicació professional de pare—, origen d'una nombrosa descendència de néts i besnéts.

En el tracte, Riquer, tot i ser brusc i murri, tenia una manera tota personal de desvetllar l'afecte dels que l'envoltaven. No tolerava la cursileria i gastava un sentiment de l'humor que es complaïa en la paradoxa. Quan havia de desqualificar algú l'acusava d'avorrit. Detestava l'ostentació i l'afectació i la falsa modèstia. Com a professor era sever i exigent. Els estudiants novells li tenien un respecte que veïja el terror, però, amb els anys, Riquer esdevenia un personatge entranyable, que transmetia energia, coratge i entusiasme. Va fumar en pipa des de la primera joventut i es vantava de no haver practicat mai cap esport, circumstància que posava en relació amb la seva longevitat.

Riquer és autor d'una obra ingent, sempre presidida per la voluntat d'arribar a un públic cultivat ampli. Una de les seves especialitats eren les síntesis de gran alè. La més destacada és la part antiga de la *Història de la Literatura Catalana*, publicada per l'editorial Ariel de Barcelona el 1964, originàriament en tres volums, que abastaven del segle XIII al XVII (els segles XVIII-XX van anar a càrrec d'Antoni Comes i Joaquim Molas). Durant cinquanta anys la *Literatura Catalana* de Riquer ha estat el punt de referència dels estudis de les lletres catalanes antigues i la majoria dels seus capítols més personals (els trobadors, Bernat Metge, el *Tirant*, Ausiàs March) mantenen la vigència crítica. Riquer també va escriure la part clàssica, medieval i renaixentista de la *Historia de la Literatura Universal* de l'editorial Planeta (1968), una obra en tres gruixuts volums il·lustrats que signava amb José Maria Valverde.

La monografia sobre els cantars de gesta francesos —que als anys cinquanta va ser la primera del seu gènere en castellà i en francès— va néixer com un manual universitari i ha estat reeditada el 2009. L'antologia *Los trovadores*, que va aparèixer en tres volums l'any 1975, continua sent el recull més complet, pràctic i assequible per contactar amb la lírica occitana dels segles XIII i XIV: una introducció completa i cenyida, una selecció generosa de textos amb traducció i notes essencials i presentacions de cada un dels trobadors amb atenció als valors literaris. Ha estat reeditada dues vegades en la versió castellana i se'n prepara, encara, una versió francesa. Després de la jubilació, Riquer es va concentrar en algunes de les obres que més estimava i va produir edicions que feien assequibles alguns trobadors, com ara Guillem de Berguedà i Arnaut Daniel, i clàssics de les lletres franceses medievals, com ara la *Chanson de Roland* i *Li contes del graal*, de Chrétien de Troyes. El llibre il·lustrat *Vidas y retratos de trovadores*, del 1995, ha estat refés el 2004 al volum *Vidas y amores de los trovadores y sus damas*. Només manca en aquest panorama dels darrers anys de Riquer la represa de la seva edició primerenca de Cerverí de Girona, publicada

el 1947 i redactada en circumstàncies culturals i polítiques poc favorables a la recerca.

Les successives edicions riquerianes del *Quixot* i la seva *Aproximación al Quijote*, repetidament publicada, juntament amb diverses aportacions erudites, escrites al llarg de tota una vida, fan de Riquer un dels principals especialistes en l'obra del més universal dels escriptors en llengua castellana. Les seves edicions del *Tirant lo Blanc* comencen amb la del 1947 i es van renovant fins a la del 1990, data del cinquè centenari de la primera impressió de l'obra de Martorell, que va marcar una renovació general dels estudis sobre aquesta novel·la. Riquer ho recull a la seva *Aproximació al Tirant* (1990) i a l'assaig *Tirant lo Blanch, novela de historia y de ficción* (1992). Riquer també va editar les obres completes de Bernat Metge, acompanyades d'estudis i traduccions al castellà en un volum de 1959, que no ha estat superat.

Hi ha encara algunes obres en la bibliografia de Riquer que no han nascut de la docència universitària. Per exemple, el tractat sobre l'armament medieval, l'*Arnès del cavaller*, els manuals elegantment il·lustrats d'heràldica catalana i castellana, o les dues versions del llibre —la segona és del 1998— que recull la història dels Riquer des del segle XIV al XIX: les *Quinze generacions d'una família catalana*, escrit a partir dels materials de l'arxiu domèstic que la mare de l'estudiós va posar en ordre. També és una col·laboració familiar el darrer llibre de Martí de Riquer, de 2010, *Reportajes de la Historia*, escrit amb el fill, l'historiador Borja de Riquer. Es tracta de la recopilació de cent cinquanta-tres documents de testimonis presencials de grans episodis dels vint-i-sis segles d'història de la humanitat.

Riquer ha merescut tots els honors a què pot aspirar un intel·lectual espanyol. Va ser membre de la Real Academia Española de la Lengua des del 1965 i va rebre el Premio Menéndez Pelayo (1990), el Premio Nacional de Ensayo (1991), el Premio Príncipe de Asturias (1997) i el Premio de las Letras Españolas (2000). En ocasió de la seva jubilació se li van dedicar cinc volums d'homenatge amb contribucions acadèmiques d'especialistes en literatures romàniques de tot el món. El primer el va subvencionar la Universitat de Barcelona, i els quatre següents van rebre el suport de la casa reial. El rei d'Espanya no havia oblidat les classes rebudes quan va ser deixeble seu el 1960, durant el estudis superiors especialment dissenyats per a ell. Ja abans (1977) l'havia nomenat senador i l'any 2005 el títol de vuitè comte de Casa d'Ávalos, d'herència familiar, va rebre, per la seva gràcia, l'honor de la Grandeza de España.

Riquer va ser president de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona entre 1963 i 1996. El seu pas per la casa va aportar grans millores estructurals a l'edifici del Palau de Requesens i la connexió de l'entitat amb la recerca universitària, per no parlar de la vitalitat que va saber donar al *Bulletí* bianual de l'Acadèmia. En àmbit català, les Universitats de Barcelona i Autònoma de Barcelona l'han distingit repetidament amb homenatges i medalles d'honor i també li han estat concedits guardons catalans com el Premi Ramon Llull (1970), la Medalla

d'Or de l'Ajuntament de Barcelona (1983), la Lletra d'Or (1999) o la Creu de Sant Jordi de la Generalitat (1992).

BIBLIOGRAFIA SOBRE M. DE RIQUER

- «Martín de Riquer. Investigación filològica e historia de la cultura», *Anthoropos. Revista de documentació científica de la cultura*, 92 (1989).
- FONTDEVILA (2003): Joan Francesc Fondevila: *Martí de Riquer: la gran obra d'un humanista expert en literatura provençal, catalana medieval i cervantina*, Barcelona: Fundació Catalana per a la Recerca.
- GATELL SOLER (2008): Cristina Gatell i Glòria Soler: *Martí de Riquer. Viure la literatura*, Barcelona: La Magrana, 2008. Trad. castellana d'Ana María Cadarso, *Martín de Riquer. Vivir la literatura*, Barcelona: RBA.
- VELA (1991): Leonor Vela, «Bibliografía de Martín de Riquer», *Studia in honorem prof. M. de Riquer*, IV, Barcelona: Quaderns Crema.